

NOT THE END

Britta Marakatt-Labba (Norrbotten) och Maria Sundström (Västerbotten) ställer ut på Forum för levande historia

I sommarens utställning på Forum för levande historia har konstnärer bjudits in att gestalta sin relation till Förintelsen. Det är 16 konstnärer från olika generationer och länder. Uttrycken är många, men alla letar de sätt att levandegöra upplevelsen av att bära på en mörk historia. Två av konstnärerna kommer från den norra landsändan, Britta Marakatt-Labba och Maria Sundström.

Titeln på utställningen – "Not the End" – indikerar en rörelse framåt. Ett verk beskriver detta på ett direkt sätt, Vardi Kahanas svartvita fotografi föreställande tre äldre kvinnor. Raka i ryggen och stöttandes varandra står konstnärens mor Rivka, med sina två systrar, Leah och Esther. På underarmarna ses de tatuerade numren: A-7760, A-7761, A-7762. Den 18 maj 1944 fördes systrarna, tillsammans med sina föräldrar och två yngre syskon, till Auschwitz. De enda som överlevde var Rivka, Leah och Esther, då 15, 18 och 20 år gamla. Fotografiet visar tre kvinnor som inte längre räds att visa de tatueringar som berövade dem deras identitet. Auschwitz var inte slutet ("Not the end"). De levde länge nog för att se sina barnbarn och barnbarnsbarn växa upp och har nu mer än 150 avkomlingar.

"Föremål behåller något av den blick som vilat på dem," skrev Walter Benjamin. De är fyllda med flera timmar av någons liv. Marcel Proust skrev några årtionden tidigare: "Vi tror att vi inte längre älskar de döda, eftersom vi inte minns dem, men om vi råkar hitta en gammal handske faller vi i gråt." Vid ankomsten till koncentrationslägren beslagtogs de få saker som tagits med. Namnet ersattes med en siffra och slutligen fräntogs den mänskliga rätten att finnas till. Föremål är förvisso materiella, men de är symbolbärare. En konstnär som i hög grad arbetar med just tingen är Naomi Tereza Salmon. 1989 fick hon i uppdrag att fotografera objekt i det israeliska minnesmuseet för Förintelsen i Jerusalem. Själva föremålen låg mestadels helt anonyma. Det enda säkra var att någon hade behållit dem som en sista kvarleva. Verket *Asservate/Exhibits* består av svartvita, avskalade fotografier. Där återges kammar, skor, trasiga smycken, skedar. Konstnären skriver i sin text: "Sist men inte minst tror jag verkligen att en bild säger mer än tusen ord." Naomi Tereza Salmon är väl medveten om att dessa ting präglats av glömskan. Men att erkänna kunskapsglappen ska inte hindra oss från att rädda de spillror som går att rädda.

Den som tematiskt sticker ut i utställningen är Maria Sundström. Hon arbetar utifrån sin erfarenhet att vara tredje generationens tysk i Sverige. Hennes morfar var medlem i nazistpartiet. I arbetet "The Wiedergutmachung Project – Reconstructing the past. A pilgrimage through family heritage" samarbetar hon med journalisten Elisabet Blomberg. Elisabet Blomberg, vars farföräldrar mördades i Auschwitz. Wiedergutmachung betyder gottgörelse och tillsammans närmar de sig frågor kring skuld och ansvar. Verket *der Stuhl* (stolen) ingår i arbetet och är helt enkelt en stol. Här är deras berättelser bokstavligen sammanflätade. Sitsen är ett tyg vävt av människohår. Det mörka inslaget kommer från Maria Sundström och Elisabet Blomberg, det ljusa kommer från deras barn. Kanske kan den vävda sitsen stå för begreppet "vara skyldig". Efterkommande generationer tar på sig den skuld som uppstått i en annan tid. Där finns skulden i termer av ett brott som begåtts, likväl som den skuld som glömskan innebär. De väver ett tyg

VOLYM

där de båda blir en, sina olika historiska bakgrunder till trots. Det är deras barn, den generation som tar vid, som kan skiljas ut genom sin ljusare nyans.

Verket *Rahkka* av Britta Marakatt-Labba handlar om ockupationen av Nordnorge under andra världskriget och konsekvenserna det innebar för renskötande samiska familjer. *Rahkka*, som betyder krackelerat, relaterar i hög grad till konstnärens far som trots stora risker, fortsatte att röra sig längs gamla flyttleder runt den svensk-norska gränsen. Det första jag ser är en kopia av hennes fars identitetshandling som informerar att Johan Johansson Labba är svensk lapp och befinner sig på norskt område i och för renbevakning. Handlingen signerades 7 april 1943 av Kungl. Maj:ts befallningshavande i Norrbottens län. Bredvid dokumentet är en sliten spannmålssäck uppspänd på väggen. På säcken ses det nazistiska örnet, urblekt. Nazisterna använde dessa säckar bland annat i byteshandel med den samiska befolkningen. Tyget var slitstarkt och fungerade utmärkt som dörrar till kåtor. På säcken har hon broderat frimärken, under dessa finns gevär och ammunition och sedan en poststämpel. I den runda stämpeln har årtalen 1940–1946 broderats. Att dessa skulle representera den norska ockupationen är inte givet eftersom ockupationen enligt historiska källor avslutades 1945. Kanske vill Britta Marakatt-Labba antyda att vi missat något. För vad eller vem avgör egentligen att något är till ända? Utöver broderade årtal, en poststämpel och frimärken, sticker en smal tygremsa ut från säcken. På denna finns broderat fem renar som drar sex slädar. I en av slädarna sitter en ensam same. Men det är inte en ren som är den huvudsakliga draghjälpen. Den smala remsan är längst fram fästad vid ett träverktyg. Vid en jämförelse med de broderade renarna framstår föremålet i trä som det faktiska bruksföremål vilket läggs över renen då släden kopplas fast. Men i detta fall har den spikats direkt på spannmålssäcken. Så vem eller vad är det i så fall som drar?

De mjuka materialen återkommer. Broderiet i Britta Marakatt-Labbas *Rahkka*, sitsen i Maria Sundströms *der Stuhl*. Med ett ämne så svårt och laddat finns kanske en möjlighet att närma sig, om uttrycket får mjukare konturer. Det mjukaste rummet av alla är det som intagits av Dina Shenhav. En jaktstuga har byggts upp med öppenspis, säng, björnfäll, knivar och gevär. Men du kommer inte att skära dig på kniven eller dö av skotten. Allt är mjukt skulpterat i skummadrass. Riskerna blir inte lika förödande om materialet är mjukt, förklarar konstnären. Installationen heter *D.O.A.*, vilket står för "dead on arrival". Dina Shenhav vill få oss att förstå att något hemskt har inträffat och att det inte finns något som kan göras åt det. Men vi kan fortfarande försöka förstå vad som inträffat. Konstnären växte upp med en pappa, som en morgon enbart 13 år gammal, blev tvungen att springa för sitt liv. Han höll sig gömd. Även efter att kriget passerat hade han en väska packad. Alltid redo. Detta präglade Dina Shenhavs uppväxt. Även hon står redo: "jag kan bli ett offer närsomhelst." I installationen ligger djuren flådda på marken. Jägaren är ute, men kan vilken sekund som helst komma tillbaka.

Vi lever omgivna av ett förflutet som på olika sätt påverkar oss. Att ha överlevt är ett makabert privilegium gentemot de som försvann, förklarar sociologen Zygmunt Bauman. Familjen som har dött, byn som inte längre finns, det var det som gav det egna livet mening. Den överlevande befinner sig mitt i sammandrabbningen mellan det förflutna och framtiden. Bakifrån pressar den ena kraften bort från ursprunget, medan den andra kraften blockerar vägen framåt. Men detta tärande mellanrum är otroligt viktig. Om det inte upptas av någon skulle tiden bli en jämn ström. Och tidens kontinuerliga flöde måste brytas så att nya riktningar uppstår. I denna utställning produceras kunskap. Det är

VOLYM

konstnärer som berättar och rösterna gör sig hörda. Men i slutändan handlar lärandet framförallt om att lyssna.

Text och foto: Ida Rödén

Volym 2019-07-20